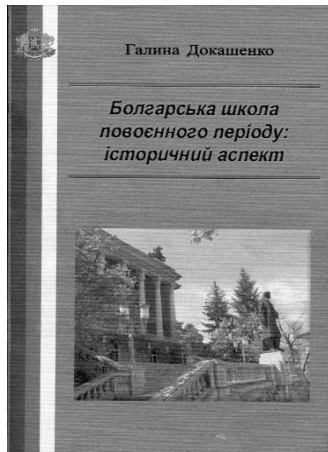

У редакцію надійшли нові книги

Докашенко Г. П. Болгарська школа повоєнного періоду: історичний аспект : Монографія / Г. П. Докашенко. – Горлівка : вид-во ГДПІМ, 2008. – 288с.

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ Г. П. ДОКАШЕНКО "ТРАДИЦІЇ ОСВІТИ: ДОСВІД СЛОВ'ЯНСЬКОЇ КРАЇНИ"

Н. І. Самоїленко

Слов'янські народи сформували й розвинули важливі засади розбудови шкільної справи, такі як перетворення школи в головний осередок збереження й розвитку етнічної ідентифікації, провідні позиції вчительства як носія передової національної свідомості, виховання шанобливого ставлення до вітчизняної та світової культури тощо.

Г. П. Докашенко

Суспільні трансформації у постсоціалістичних державах та їх екстраполяція на освіту є вкрай актуальними з огляду на реформування освіти в Україні та заслуговують на активну увагу. Серед слов'янських країн за рівнем розвитку шкільної освіти значних успіхів досягла Республіка Болгарія, на території якої ще за доби раннього середньовіччя була створена оригінальна національна школа. Відтоді попри всі випробування – п'ятисотрічне турецьке іго, складні перипетії боротьби етносу за становлення власної державності, авторитарні та тоталітарні режими різної політичної забарвленості – національна школа зберегла історичну наступність та ніколи не зазнавала повного занепаду.

У рецензованому дослідженні автор, використавши багатий фактичний матеріал, серед інших завдань на тлі суспільного розвитку з'ясовує освітню політику та розкриває роль і місце болгарського вчительства у громадському житті країни. Галина Петрівна Докашенко, доктор історичних наук, співробітник Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов, тривалий час вивчала особливості освітнього процесу у Республіці Болгарія. Опрацювання численних наукових розвідок допомогло їй знайти відповіді на питання: "Які традиції попередньої доби слід розвивати?", "Які теоретичні висновки не виправдали себе у житті школи?". Інтерес дослідниці до досвіду освіти країни, яка вже вирішила завдання, актуальне для нашої держави – вступ до Євросоюзу, – є закономірним.

Спираючись на широке коло джерел із архівних установ Болгарії, Росії, України (зокрема 8 українських регіонів, що мають споріднені зв'язки із Болгарією), правові та законодавчі акти, періодичні видання, матеріали політичних партій і громадських організацій, авторка не тільки простежує вплив політичного режиму на життя школи та освіти, але й досліджує режим через шкільну систему освіти [1, с. 102 – 122, 143 – 227]. Подана при цьому періодизація освітнього процесу у країні за 1944 – 1989 рр. не викликає заперечень. Вона дає змогу логічно обґрунтувати відповіді на питання щодо механізмів збереження національної глибоко демократичної освітньої традиції за умов відвертого прорадянського впливу та панування комуністичної ідеології.

У Болгарії, як, до речі, у СРСР, правляча комуністична партія прагнула контролювати всі, навіть дрібні питання, використовуючи невластиві політичній партії методи і форми впливу. Численні факти, наведені у монографії, дають змогу переконатися в суворій підпорядкованості освітянського життя партійним настановам.

Практично повна ідентичність радянських та болгарських законодавчих актів у галузі освіти, доведена як лінгвістичним, так і тематичним аналізом [1, с.152 – 158], підтверджує тезу про уніфікацію державної освітньої політики в межах усього "соціалістичного табору". Однак попри цю уніфікацію у країні було запроваджено з 1979 р. державно-громадські основи в шкільному керівництві, тобто почали створюватися ради народної освіти, що координували освітню політику на місцевому рівні як колективні виборні органи. Таким чином не тільки посилювався демократизм вирішення проб-

лем освіти шляхом залучення до цього процесу усіх груп населення, але й зростав рівень компетентності органів освіти в управлінні національним розвитком. Ради народної освіти стали фактичним відродженням у ХХ ст. історичної традиції існування такої системи у ХІХ ст. та найбільшим вираженням спроб децентралізації та загальної демократизації освіти в Болгарії [1, с. 226].

Особлива увага у монографії приділяється етнічному аспекту організації шкільної освіти в Болгарії у 1945 – 1989 рр. Болгарія лише на першій погляд виглядає достатньо монолітною в національному плані, оскільки більша частина населення була етнічними болгарами. Проте п'ять століть османського панування змінили етнічну мапу країни. Для аналізу етнічних аспектів шкільної справи було обране найбільш складне і делікатне питання, пов'язане зі станом турецького населення. Авторка справедливо вважає, що ця проблема у тому вигляді, у якому вона існувала в середині 40-х рр. ХХ ст., вирішена [1, с. 125]. Освіта національних меншин була складовою національної політики правлячої Болгарської комуністичної партії. Злиття на початку 60-х рр. болгарських і турецьких шкіл як частина цієї політики не усунуло напруги у відносинах турецької та болгарської спільнот [1, с. 133]. Рівень освіти турецької меншини на середину 80-х рр. ХХ ст. все ще залишався нижчим за рівень освіти титульної нації. Дослідниця обґрунтовано пояснює це такою специфічною рисою політичного життя країни, як занижене значення національних інтересів на противагу політичним.

Безсумнівно, увагу читача приверне перший розділ монографії, у якому подано скорочений нарис розвитку болгарської педагогічної теорії та практики від перетворення Балкан у ІХ ст. на колиску слов'янської писемності (просвітницька місія Кирила та Мефодія) до середини 40-х рр. ХХ ст., коли в країні відбувався процес історичного вибору подальшого розвитку. Такий підхід дає змогу з'ясувати співвідношення політики та історичної традиції в галузі освіти.

Розглядаючи минуле освітньої традиції Болгарії, авторка обґрунтовує свою позицію щодо одного з найбільш складних і суперечливих питань болгарської історії – про співвідношення загальноєвропейської та балканської регіональних ліній Відродження і Просвітництва, що у болгарського етносу збіглися в часі. Обґрунтовується думка про зміни в освіті як найвиразніший вияв відродженсько-просвітницьких процесів в етнічному колективі [1, с. 28]. Найвідоміший представник цього періоду Петро Берон (1800 – 1871), автор першої болгарської навчальної книги "Рибен буквар" (1824), закономірно вважається культурним посередником між Європою нового часу та Болгарією під владою Османської імперії. Основні ідеї П. Берона – світське навчання рідною мовою, організація системи взаємного навчання – почали реалізовуватися ще в 1835 р. Отже, у цій частині Балканського півострова фактично набувала поширення белл-ланкастерська система організації і методів навчан-

ня у початковій школі, згідно з якою старші учні й ті, хто добре вчаться, виступали помічниками вчителя і під його керівництвом вели заняття з рештою учнів. На кінець 70-х рр. ХІХ ст. завдяки зусиллям кращих представників болгарського народу, насамперед учителів, була створена за умов відсутності власної державності, всупереч численним перепонам розгалужена система навчальних закладів: на кожні 2 000 болгар припадала одна школа [1, с. 34].

Як епохальну подію для життя освіти та освітній розцінює авторка звільнення від османського гніту у 1878 р. У дослідженні переконливо доведено, що на момент повалення турецького іґа "рівень освіти серед болгар був достатньо високим порівняно з іншими країнами Центрально-Східної Європи" [1, с. 37]. Не викликає заперечень теза про новоболгарську школу, тобто школу доби створення та розвитку власної національної держави до середини 40-х рр. ХХ ст. як передумову подальших освітніх перетворень. Саме тоді "сфера освіти отримала можливість державного піклування і формування власної освітньої педагогічної системи як на теоретичному, так і на практичному рівні" [1, с. 37]. Дослідниця наводить факти, що засвідчують розуміння передовими громадськими діячами та урядами важливості освіти у процесі модернізації країни. Теоретичні та практичні надбання болгарських освітян, орієнтованих на активне використання нових методик, справедливо оцінюються на рівні кращих європейських та світових учень і шкіл, таких, як белл-ланкастерська система, школи Д. Дьюї, Е. Клапареда, В. Вундта [1, с. 48].

На всіх етапах розвитку болгарської школи головним носієм та вирішальним фактором її трансформацій був і залишається Вчитель.

Сорокарічний досвід Болгарії (1945 – 1989) показав неможливість поєднати національні традиції цієї країни, засновані на демократизмі та повазі до освіти, з варіантом соціалістичної школи, коли освітяни перетворюються із активних суб'єктів освітнього простору на фактично його спостерігачів.

Однак на відміну від решти країн "соціалістичного табору", у Болгарії хоча б робилися спроби врахувати національні традиції, наслідком чого стала державно-громадська система керівництва освітою.

Сучасна освіта Болгарії прагне відтворити повною мірою традиції болгарського вчительства щодо реальної, активної змістовної взаємодії із суспільством.

Рецензована монографія спонукає до роздумів про вітчизняну школу та систему підготовки вчителя. Глибокі традиції національної освіти слов'янських країн, зокрема Болгарії, на жаль, не відбито у підручниках з історії педагогіки. Але саме вони є близькими до національної освітньої традиції та сприяють збереженню національної ідентифікації у глобалізованому світі.

Стаття надійшла в редакцію 20.04.2010 ■